

УДК [351.75:324:342.9](477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.137>

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Крижановський А.С.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри міжнародного та кримінального права**Навчально-науковий Інституту права,**психології та інноваційної освіти,**Національний університет «Львівська політехніка»,*

ORCID: 0000-0002-2432-5286

Крижановський А.С. Місце та роль інформаційних технологій у криміналістиці.

У статті на підставі чинного законодавства розглядається місце та роль інформаційних технологій у криміналістиці. Предметом дослідження виступають закономірності, що стосуються природи та особливостей електронної інформації, формування методів, засобів та прийомів, що застосовуються в ході виявлення, фіксації (закріплення), дослідження, перевірки (співставлення), оцінки (переробки) електронної криміналістично значущої інформації на різних стадіях кримінального судочинства.

Метою роботи є формування науково-обґрунтованої концепції застосування інформаційних технологій та обороту цифрових даних у криміналістиці, що базується на закономірностях руху електронної криміналістично значущої інформації та її використання як доказ. Методологічну основу склали метод матеріалістичної діалектики, системний підхід до вивчення інформаційних технологій доведення з використанням сукупності загальнонаукових та приватно-наукових методів наукового пізнання: історичний, логічний, порівняльний, узагальнення та класифікації, аналізу та синтезу, дедукції та індукції, порівняльно-правовий, формально-юридичний та правового моделювання. Зазначено, що при використанні електронних джерел доказової інформації відбувається якісна зміна інформаційних процесів, що протікають у кримінальному судочинстві, причому частка таких змін все більш відчутна і збільшується з кожним роком.

Відповідно, в криміналістиці об'єктивно необхідно розвивати та вдосконалювати базові основи використання інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють науково-обґрунтовано та тактично правильно застосовувати їх у процесі розслідування та судового розгляду кримінального провадження. Встановлено, що інформаційні технології та обіг цифрових даних усувають суб'єктивний характер сприйняття інформації при її використанні у доведенні об-

ставин скоєння злочину. В умовах динамічного розвитку інформаційних технологій перетворення електронної криміналістичної інформації на доказ у процесі застосування названих технологій та обороту цифрових даних є актуальним науковим та концептуальним напрямом у криміналістиці.

Ключові слова: докази, кримінальні правопорушення, провадження, кримінальний процес, кримінальне судочинство, правова регламентація.

Kryzhanovskyi A.S. The place and role of information technologies in forensics.

The article examines the place and role of information technologies in criminology based on current legislation. The subject of the study is the regularities related to the nature and features of electronic information, the formation of methods, means and techniques used in the course of detection, fixation (consolidation), research, verification (comparison), and evaluation (processing) of electronic forensically significant information at various stages of criminal judiciary.

The purpose of the work is the formation of a scientifically based concept of the application of information technologies and the circulation of digital data in forensics, based on the patterns of the movement of electronic forensically significant information and its use as evidence. The methodological basis was the method of materialistic dialectics, a systematic approach to the study of information technologies of proof using a set of general scientific and private scientific methods of scientific knowledge: historical, logical, comparative, generalization and classification, analysis and synthesis, deduction and induction, comparative legal, formal legal and legal modeling. It is noted that when using electronic sources of evidentiary information, there is a qualitative change in the information processes taking place in criminal proceedings, and the share of such changes is more and more noticeable and increases every year.

Accordingly, in criminology, it is objectively necessary to develop and improve the foundations of the use of information and communication technologies, which allow them to be scientifically and tactically correctly applied in the process of investigation and trial of criminal proceedings. It has been established that information technologies and the circulation of digital data eliminate the subjective nature of the perception of information when it is used to prove the circumstances of a crime. In the conditions of the dynamic development of information technologies, the transformation of electronic forensic information into evidence in the process of applying these technologies and the circulation of digital data is an actual scientific and conceptual direction in forensics.

Key words: evidence, criminal offenses, proceedings, criminal process, criminal justice, legal regulations.

Постановка проблеми. Основною причиною необхідності правового регулювання використання інформаційних технологій у криміналістиці та кримінальному судочинстві є докладна регламентація нормами права всієї кримінально-процесуальної діяльності, внаслідок чого ця діяльність і носить чітко виражений правовий аспект. Тому застосування названих технологій у ході її здійснення базується на конкретній правовій основі, яка включила тактичні та методичні криміналістичні рекомендації. Доцільність регулювання використання подібних технологій у кримінальному судочинстві обумовлена особливостями механізму взаємодії матеріального та процесуального права. Перше та друге, належить до фундаментальних галузей права, без яких неспроможна існувати розвинена правова система. У цій системі матеріально правова норма кримінального закону реалізується у строго регламентованій кримінально-процесуальній формі, що має криміналістичний зміст.

Мета дослідження полягає у вивченні місця та ролі криміналістики у правовому регулюванні інформаційних технологій.

Стан опрацювання проблематики. Питання використання інформаційних технологій у криміналістиці досліджували науковці: Бірюков В.В., Бондар В.С., Лапта С.П., Малярова В.О., Степанюк Р.Л., Хахановський В.Г., Шалімов С.В. та інші. Розвиток інформаційних технологій вимагає проведення теоретико-правових досліджень у зазначеній галузі.

Виклад основного матеріалу. Відмінність криміналістики та кримінального процесу полягає не в тому, що ці науки розглядають різні відносини та різних суб'єктів, що у них беруть участь, а в тому, що відрізняються рівні їх спільності та суттєвості, методи їх регулювання

в одному випадку – нормативний, а в іншому – технологічний. Акумулявання правозастосовної практики, використання нових інформаційних технологій у криміналістиці призводить до появи, уточнення та конкретизації норм, що містяться в кримінально-процесуальному законі, нерідко спрямовує теорію доказів у прямий дотик із найбільш загальними проблемами криміналістики. Це стосується, наприклад, теорії ідентифікації, загальних питань трасології, загального вчення про версії скоєного злочину, загального вчення про методи виявлення, закріплення, дослідження, перевірки та оцінки доказів.

Без криміналістики неможливо повноцінно застосувати кримінально-процесуальну норму, досягти мети та вирішити завдання, що стоять перед кримінальним процесом, слід погодитись. Основне призначення кримінально-процесуального права полягає у захисті особи, суспільства та держави не тільки від злочинних посягань, а й необґрунтованого звинувачення шляхом встановлення оптимального порядку кримінального судочинства з метою забезпечити правильне застосування норм матеріального права. У зв'язку з чим зміни у кримінально-правовій сфері невідворотно мають спричинити модифікацію кримінально-процесуального закону.

Трансформації в матеріальному праві, зумовлені появою нових складів злочинів інформаційного характеру, вимагають для реалізації процесуальних форм, створених з урахуванням відповідних криміналістичних рекомендацій, розрахованих ефективно використання аналізованих технологій у криміналістиці та кримінальному судочинстві [1, с. 364].

Необхідність правової регламентації застосування обумовлена вирішенням проблеми впровадження вищерозглянутих технологій у слідчу та судову практику. На сьогодні склалася низка форм та методів впровадження, проте широкого використання даних технологій у кримінальному судочинстві поки що не відбувається. Значний потенціал таких технологій залишається незатребуваним. Головна причина полягає у недооцінці можливостей інформаційних технологій та ефективності використання у криміналістиці.

Криміналістичне забезпечення застосування таких технологій має бути побудовано таким чином, що стимулювало впровадження. Недостатньо ввести запропонований термін «інформаційні технології» до криміналістики, доцільно встановити такий порядок експлуатації, який оптимально сприяв би вирішенню завдань криміналістики та кримінального судочинства, а саме: своєчасне реагування криміналістичними та процесуальними засобами та методами на кожне повідомлення про злочин; всебічного, повного і об'єктивного дослідження обста-

вин кримінальної справи; залучення винного до кримінальної відповідальності та його справедливого покарання (звільнення невинного від кримінальної відповідальності, реабілітація кожного, хто необґрунтовано зазнав кримінального переслідування); забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального судочинства; з'ясування причин та умов скоєння злочинів, вжиття заходів для їх усунення; встановлення шкоди, заподіяної злочинцем, та вжиття заходів для її відшкодування; дотримання криміналістичних рекомендацій та певного порядку кримінального судочинства.

Криміналістика, як наука, що стоїть на передньому плані боротьби зі злочинністю, інтегрує практичну діяльність слідчих і судових органів, забезпечує єдино правильний порядок цієї діяльності, є унікальним засобом встановлення істини у кримінальній справі та вирішення наведених вище завдань [2, с. 8]. У зв'язку з чим доцільна детальна правова регламентація використання розглянутих технологій забезпечить від застосування невинуватих у правовому та моральному відношенні електронних пристроїв.

Необхідність правової регламентації застосування інформаційних технологій у криміналістиці та кримінальному процесі обумовлена: затребуваністю нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому; специфікою механізму взаємодії криміналістики, матеріального та процесуального права; проблемами впровадження інформаційних технологій у слідчу та судову практику; встановлення тактично та методично оптимального порядку використання; дотриманням конституційних прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві.

Кримінально-процесуальні норми встановлюються лише законами, виражаються лише законами, на підставі чого регламентація використання аналізованих технологій має міститися у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК), а не в інших законах чи підзаконних актах [3].

Необхідно відзначити інші закони, що містять норми права, що впливають на правовідносини у сфері застосування інформаційних технологій у галузі кримінального судочинства. Це Кримінальний кодекс України інші закони, які закріплюють компетенцію державних органів на проведення розслідування та оперативно-розшукової діяльності, використання інформаційних технологій у цих галузях [4].

Умови визнання рівнозначності електронного підпису та власноручного підпису, особливості його використання встановлюються законом «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [5]. Сфера регулювання названого закону може бути успішно поширена на

кримінальне судочинство з урахуванням наявного досвіду у сфері цивільного процесу.

Режими звернення інформації у сфері кримінального судочинства визначаються Законами України: «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних», «Про електронні комунікації», «Про інформацію» та інші містять поняття, які можуть бути потрібні при використанні таких технологій у сфері кримінального процесу [6–9].

Грунтуючись на нормативно-правовій базі застосування інформаційних технологій, уточнимо, яким вимогам має задовольняти правове регулювання використання даних технологій, що дозволяє використовувати у криміналістиці. Вимога достатності (повноти) впливає з аналізу наведених вище нормативно-правових актів. Повнота означає, що правова регламентація має охоплювати всі види технологій.

Криміналістична техніка та тактика застосування припускають методично виправдане та детальне регулювання спеціальними нормами кримінально-процесуального закону, а критерії допустимості такого використання мають бути закріплені у загальних нормах КПК. Повнота правового регулювання повинна враховувати нагальні потреби практики. Стрімкий процес розвитку та впровадження у суспільне виробництво електронних форм інформації, інформаційно-комунікаційних систем передачі даних, технологій зберігання та захисту інформації, її подання, надають помітний вплив на тактику та методику розслідування та судового розгляду.

В результаті, виникає проблема, в ході вирішення якої має здійснюватися постійне криміналістичне забезпечення, що дозволяє вносити адекватні зміни та доповнення до чинного кримінально-процесуального закону. Сьогодні без цього неможливо розраховувати на досягнення позитивних результатів протидії злочинності криміналістичними засобами. Закон не може бути «мертвим», він повинен бути динамічним, плідно враховувати всі нюанси дійсності, яка нас оточує. Однак це не означає, що вищезгадані зміни в КПК повинні охоплювати всі нюанси правового регулювання використання окремих видів електронних пристроїв і суспільні відносини, що виникають при цьому. Це нездійсненне завдання для законодавця.

Кримінально-процесуальний закон повинен мати стабільність, але не інертність, регламентувати питання застосування саме інформаційних технологій, а не окремих електронних пристроїв. Використання розглянутих технологій має здійснюватися відповідно до криміналістичних рекомендацій та чинного законодавства, відповідати моральним нормам, вимогам інформаційної безпеки [10].

Під час використання окремих технологій у криміналістиці та їх впровадженні у кримінальне судочинство спостерігається багато спільного, але є особливості. Загальне та приватне має знайти відображення у відповідних нормах права. Виконати це можливо шляхом поєднання загальних положень, що поширюють дію на всі інформаційні технології, але з обов'язковим уточненням залежно від стадій кримінального процесу і окремих видів цих технологій.

Важливим є відображення в чинному законодавстві співвідношення криміналістики та кримінального процесу при застосуванні досліджуваних технологій у кримінальному судочинстві. Детальне правове регулювання використання має здійснюватися виходячи з таких обставин: отримання при застосуванні інформаційних технологій електронної криміналістичної інформації, яка відповідно до кримінально-процесуального закону може набути допустимої форми доказу; регулярності використання та актуальності для вирішення завдань кримінального судочинства; складності документування факту без використання аналізованих технологій, що відповідають тактичним та методичним криміналістичним рекомендаціям; обмеження конституційних прав учасників кримінального судочинства; наявності розпорядження зобов'язуючого характеру застосування.

Правове регулювання використання подібних технологій у криміналістиці має відповідати наступним вимогам: законності, достатності, актуальності, практичності, перспективності, динамічності, етичності, безпеці та оптимальності правових розпоряджень.

Законність впливає з КПК України як одного з основних принципів кримінального судочинства. Достатність можливо також вивести з КПК, норми права мають містити інформаційні технології для можливості отримання криміналістичної інформації з метою подальшого формування доказів для вирішення кримінальної справи. Актуальність впливає із властивостей інформації. Практичність обумовлена використанням розглянутих технологій на практиці. Перспективність має враховувати досягнення науки у цій галузі. Динамічність мати властивість швидко реагувати на досягнення науки.

У КПК України не йдеться про конкретні типи технічних засобів, а регламентується застосування певних видів технологій. Подібний підхід до правового регулювання застосування технологій є виправданим, оскільки надає можливість практичним працівникам визначати застосування самостійно, використовуючи наявний арсенал техніко-криміналістичних і тактико-криміналістичних засобів. Чинну правову регламентацію використання інформаційних технологій у криміналістиці та кримінальному судочинстві важко визнати задовільною.

Деякі технічні засоби, що використовуються у кримінальному процесі, залежно від функціонального призначення, розмежовані: що містять криміналістичну інформацію про суттєві обставини кримінальної справи та є доказами у кримінальній справі; що використовуються для складання процесуальних документів; використовуються для слідчих дій з метою виявлення, закріплення, дослідження, перевірки та оцінки криміналістичної інформації, її відтворення на стадії судового слідства.

Враховуючи методологічну спрямованість, подібні види технологій можна виділити, виходячи із зазначеного критерію, у чинному кримінально-процесуальному законі: для отримання, передачі та зберігання криміналістичної інформації; при виборі способів сповіщення учасників кримінального процесу; для контролю виконання запобіжних заходів; при заяві клопотань у ході кримінального процесу та їх документуванні; у ході передачі адміністрацією місць утримання під вартою скарг підозрюваного, обвинуваченого, який утримується під вартою, прокурору чи суду; повідомлення інформації про злочин та її фіксацію; для документування та фіксації ходу та результатів слідчих дій; у ході отримання зразків для порівняльного дослідження у кримінальному процесі; для створення матеріалів, що ілюструють висновки експертів, інші дії учасників кримінального процесу; для розшуку підозрюваного, обвинуваченого, якщо його місцезнаходження невідоме; для виклику в судові засідання осіб, зазначених у ухвалі судді, у рамках підготовки до судового засідання; для дотримання принципу безпосередності і усності у процесі дослідження доказів у ході судового розгляду, дотримання гласності під час розгляду кримінального провадження; для протоколювання криміналістичної інформації у суді першої, другої інстанції; для оголошення показань учасників кримінального судочинства; при допиті свідка, який виключає візуальне спостереження іншими учасниками судового розгляду, за необхідності, зі зміною голосу; при складанні вироку чи іншого процесуального документа; при використанні систем відеоконференцз'язку; при надсиланні сповіщень про звернення вироку до виконання; при направленні запитів щодо правової допомоги для процесуальних дій на території іноземної держави; для виклику учасників кримінального судочинства, які перебувають за межами України; для оформлення процесуальних бланків і рішень тощо.

Відсутня однозначність у питанні у тому, хто має право застосовувати технології. Криміналістика шляхом вивчення закономірностей виявлення, фіксації, дослідження, перевірки, оцінки криміналістичної інформації в електронній формі, розробляє теорії, концепції та практичні

рекомендації застосування розглянутих інформаційних технологій. У зв'язку з чим, подальшого уточнення потребує правова регламентація використання окремих технологій, наприклад, контролю деяких послуг зв'язку, форма, порядок отримання та подання інформації про з'єднання між абонентами та абонентськими пристроями, визначення місцезнаходження абонента під час сеансу зв'язку, обвинуваченого, підозрюваного, свідка або потерпілого на момент скоєння злочину.

Одні технології вже фізично застаріли (кінозйомка, аналогова фотозйомка) та практично не використовуються, інші технології (електронного спостереження, електронного підпису, окремі частини електронного протоколювання, комп'ютерного моделювання, GPS навігації та ін.) не регламентуються кримінально-процесуальним законом.

У криміналістичній техніці докладно перераховуються носії інформації, які можуть бути отримані в ході здійснення розслідування злочинів, проте не розкривається зміст актуальних термінів. Така неоднозначна ситуація може спричинити порушення законності, що викликає значні труднощі під час руху криміналістичної інформації та її використання у процесі доведення.

Технологічність – об'єктивна можливість та доцільність використання інформаційних технологій для вирішення завдань, що стоять перед криміналістикою у кримінальному судочинстві. Можна стверджувати, що технологічність повинна визначатися як властивість у системі принципів кримінального процесу.

Названий прояв виступає як властивість, якщо у відповідних правовідносинах, за своєю природою, він об'єктивний. Аналіз чинного кримінально-процесуального закону демонструє зумовленість ведення боротьби з існуючою злочинністю на технологічній основі, проте явного, інтегруючого виразу у КПК України не має. Пропонуємо доповнити КПК відповідною нормою права «Електронні інформаційні технології у кримінальному судочинстві».

Ця стаття дозволить закріпити якість технологічності кримінального судочинства на рівні закону, встановити правові підстави використання інформаційних технологій. Запропонована норма не єдиний крок у створенні правових засад застосування технологій, що розглядаються. Слід визнати логічність пропозицій деяких авторів щодо закріплення в КПК системи правових норм, що визначають умови та порядок їх використання у кримінальному судочинстві.

При скоєнні правопорушення залишатимуться електронні сліди, зумовлені появою у злочинців нових можливостей щодо скоєння злочинів в інформаційній сфері, а правоохоронні органи

– з їхнього розкриття. Така теза дозволяє говорити про важливу роль інформаційних технологій у криміналістиці у діяльності з розслідування злочинів, що підтверджується науковими дослідженнями криміналістів та публікаціями наукової літератури [11].

Завдяки використанню даних технологій з'явилася можливість дослідження криміналістичної інформації з моменту її виявлення до трансформації в «електронний доказ», зв'язків з технологією великих даних, цифровою інформацією, застосування космічної зйомки, квадрокоптерів з метою встановлення картини ретроспективної події злочину за багатьма епізодами кримінального провадження, меж вогнищ лісових пожеж, розливу нафтопродуктів та розміру завданих збитків.

Значну роль у криміналістиці відіграють різні види обліків, які за допомогою інформаційних технологій дозволяють отримувати криміналістичну інформацію в максимально короткі терміни, проводити інформаційно-аналітичну обробку даних відомостей з метою виявлення закономірностей під час скоєння серійних злочинів.

Інформаційні технології змінили тактику проведення окремих слідчих дій, дозволили проводити допит, очну ставку, упізнання шляхом використання систем відеоконференцзв'язку та різних електронних пристроїв та абонентських терміналів, що належать потерпілому чи злочинцю, для подальшого дослідження та оперативного криміналістичного чи процесуального використання, аналогічні дії виконуються щодо електронних носіїв інформації.

Висновки. Інформаційні технології та існуючий оборот цифрових даних у криміналістиці є тими об'єктивно існуючими факторами, які здатні усунути суб'єктивний характер сприйняття інформації при використанні у доведенні обставин скоєння злочину. Застосовуються такі види технологій як способи фіксації інформації в електронній формі: відеоспостереження, електронне спостереження, GPS навігація та радіолокація, комп'ютерне моделювання, захист і ідентифікація, автентифікація інформації, відеоконференцзв'язок. З урахуванням заміни аналогової інформації на цифрову, паперові носії у кримінальному судочинстві поступово замінюються електронними носіями інформації, а офіційний документ на законодавчому рівні визнано рівнозначним електронному. Використання цифрового коду подання електронної інформації є природним процесом удосконалення нових технологій, без яких неможливий подальший розвиток криміналістики. Ці зміни зумовили появу електронної криміналістики та переходу на цифровий код писемності кримінального судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
2. Шепітько В.Ю., Авдеєва Г.К., Коновалова В.О. та ін. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі: науково-практичний посібник. За ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2023. 116 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.
5. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534>.
6. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3855-12>.
7. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2297-17>.
8. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1089-20>.
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
10. Yesimov, S., & Borovikova, V. Methodological foundations of information security research. *Social and Legal Studios*. 2023. № 6 (1), 49–55.
11. Груша В.В., Сіренко О.В. Перспективи використання інформаційних технологій у криміналістичній діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 5. С. 121–125.